

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بررسی قداست آب

و ضرورت حفاظت از آن

در قرآن و روایات

مر ضیه مقیسه

سرشناسه: مقیسه، مرضیه. ۱۳۶۴.

عنوان و نام پدیدآور: بررسی قداست آب و ضرورت حفاظت از آن در قرآن و روایات / مرضیه مقیسه.

مشخصات نشر: قم: میراث ماندگار، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۲۳۹ص.

شابک: ۳ - ۸۷۰ - ۳۱۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸.

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: محیط زیست، آب

رده بندی کنگره: BP۳/۵۵ - رده بندی دیویی: ۹۹۸/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۵۵۶۸۴

بررسی قداست آب و ضرورت حفاظت از آن در قرآن و روایات

- مؤلف: مرضیه مقیسه
- ناشر: میراث ماندگار
- طرح جلد: سید روح الله حسینی
- صفحه آرای: سیدعلی حسینی
- نوبت چاپ: اول ۱۴۰۱
- شمارگان: ۱۰۰ نسخه
- قیمت کتاب: ۹۵,۰۰۰ تومان
- شابک: ۳ - ۸۷۰ - ۳۱۴ - ۶۰۰ - ۹۷۸

آدرس ناشر: قم، ساختمان ناشران، پلاک ۳۱۸

تلفن: ۰۲۵۳۷۸۴۲۳۹۸

فهرست مطالب

۳	تقدیر و تشکر
۴	تقدیم به
۱۰	مقدمه

فصل اول: کلیات ۱۷/

۱۸	تعریف آب
۱۹	خواص فیزیکی آب
۲۱	خواص شیمیایی آب
۲۲	خواص بیولوژیکی آب
۲۲	تعریف قداست
۲۳	قداست آب
۲۶	تعریف حفاظت
۲۶	حفاظت از آب
۲۷	محیط زیست
۲۸	آموزش محیط زیست

فصل دوم: اهمیت و ارزش آب در زندگی ۳۳/

۳۴	آب، مایه‌ی رفاه و آسایش بشر و اساس تمدن
۳۶	آب، منشأ حیات و هستی در متون دینی
۴۲	آب، مظهر پاکی، طهارت و معنویت در آیات و روایات
۴۵	آب، گوهری ناب در طبیعت

- ۴۸ ..... شناخت انواع آب‌های هستی
- ۴۹ ..... انواع آب‌های سطحی
- ۶۸ ..... انواع آب‌های زیرزمینی
- ۷۰ ..... آلودگی آب و جلوگیری از آن
- ۷۲ ..... منبع و تأثیر آلودگی‌ها
- ۷۳ ..... آلودگی آب
- ۷۵ ..... انواع آلاینده‌ها
- ۸۱ ..... بررسی آلودگی آب‌های سطحی و جلوگیری از آن
- ۸۳ ..... بررسی آلودگی آب‌های زیرزمینی
- ۸۶ ..... راهکارهای دینی و عملی برای کنترل آلودگی
- ۹۰ ..... انواع آب‌های آلوده
- ۹۱ ..... بررسی اثرات آلودگی محیط‌های آبی
- ۹۸ ..... بیماری‌های ناشی از آب آلوده
- ۹۹ ..... بیماری‌های با منشأ آبی
- ۱۰۰ ..... بیماری‌های منتقل شده از طریق آب شستشو
- ۱۰۱ ..... بیماری‌های وابسته به آب
- ۱۰۳ ..... بیماری‌های ناشی از مواد شیمیایی
- ۱۰۷ ..... جلوگیری از اسراف و مصرف بی‌رویه آب
- فصل سوم: بررسی قداست و اهمیت آب در متون دینی و علوم

محیط زیست/۱۱۵

- ۱۱۶ ..... قداست و اهمیت آب در قرآن کریم

۱۲۱.....	قداست آب در روایات معصومین <small>علیهم السلام</small>
۱۲۳.....	احکام فقهی پیرامون آب‌های عمومی
۱۲۴.....	ماهیت فقهی منابع زیست‌محیطی
۱۲۴.....	مالکیت منابع زیست‌محیطی
۱۲۵.....	اقسام مالکیت در حقوق اسلامی
۱۲۶.....	دریاها، سواحل و آب‌های عمومی
۱۲۸.....	محدودیت منابع آب شیرین
۱۳۱.....	هیدرولوژی (آب‌شناسی)
۱۳۱.....	تاریخچه تکامل هیدرولوژی
۱۳۲.....	کاربردهای هیدرولوژی
۱۳۲.....	اشکال مختلف آب
۱۳۳.....	چرخه‌ی آب
۱۳۵.....	هیدروسفر یا محیط‌های آبی
فصل چهارم: روش‌ها و راهکارهای حفاظت از آب در متون دینی و	
علوم محیط زیست/۱۳۷	
۱۳۸.....	مدیریت منابع آبی
۱۳۸.....	کمبود آب، یک چالش جهانی
۱۳۹.....	کمبود منابع آبی و بحران‌های پیش رو
۱۴۴.....	خشکسالی
۱۴۵.....	تفاوت کم‌آبی و خشکسالی
۱۴۵.....	موانع برنامه‌ریزی برای مقابله با خشکسالی

- ۱۴۶..... اثرات خشکسالی
- ۱۴۷..... اقداماتی برای مقابله با خشکسالی
- ۱۴۸..... پنج نگرش درباره‌ی کمبود آب
- ۱۴۹..... آب از منظر اقتصادی
- ۱۴۹..... آب از منظر حقوقی (قانونی)
- ۱۴۹..... آب از منظر تکنولوژیکی
- ۱۵۰..... آب از منظر زیست محیطی
- ۱۵۰..... آب از منظر دینی
- ۱۵۲..... انواع روش‌های مدیریتی منابع آبی
- ۱۵۳..... فرهنگ‌سازی و تشویق مردم
- ۱۵۴..... مدیریت ملی آب کشور
- ۱۵۴..... مشارکت عمومی
- ۱۵۶..... نقش زنان در مدیریت آب
- ۱۵۷..... مدیریت مصرف آب
- ۱۵۸..... نحوه مدیریت مصرف آب
- ۱۵۹..... شیوه‌ی نادرست بهره‌برداری از آب در مصارف شهری
- ۱۶۰..... شیوه‌ی نامناسب مصرف آب در بخش کشاورزی
- ۱۶۱..... شیوه‌ی نامناسب بهره‌برداری از آب در مصارف صنعتی
- ۱۶۱..... شیوه نامناسب نظارت
- ۱۶۱..... چگونگی بهینه‌سازی مصرف آب و راهکارهای مناسب مصرف
- ۱۶۲..... اصلاح الگوی مصرف چیست؟
- ۱۶۵..... روش‌های بهینه‌سازی و اصلاح الگوی مصرف آب

مقدمه

آب، گنجینه‌ی مشترک انسان هاست که باید آن را به نسل بعد سپارند. افزایش بیش از حد فشار بر منابع آب شیرین به حالت هشدار دهنده رسیده است که دلیل این امر، افزایش مداوم میزان آب مصرفی در زندگی روزمره، کشاورزی، بهداشت و صنایع می‌باشد. آلودگی‌های شدید نیز تأثیرات منفی زیادی بر منابع آب شیرین وارد می‌کنند. تخریب منابع آب باعث پیامدهای وخیم اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی می‌شود. حفاظت از آب از جمله روش‌های مقدماتی جهت رفع فشار بر منابع آبی و دستیابی به پایداری توأم با توسعه خواهد بود. پیدایش و بقاء گروه‌های انسانی و سایر موجودات زنده، بدون وجود آب غیر قابل تصور می‌نماید. به این لحاظ، آب از عناصر اولیه و همگانی در تداوم حیات انسانی و موجودات زنده است. (میرشکرای، ۱۳۸۰: ۱۱)

در قرآن و حدیث و فقه و به طور کلی در متون اسلامی، آب، بسیار با اهمیت تلقی شده و درباره‌ی این اکسیر زندگی، سخن بسیار و آثار و احکام و آداب بی شمار آمده است. آب مایه‌ی حیات جنبندگان و نباتات بوده که این یکی از معانی آیه‌ی «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ» (انبیاء آیه ۳۰)، می‌باشد. همچنین در روایاتی به عنوان «أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْمَاءَ» آمده که

آفرینش جهان و ماده‌ی اصلی خلقت را از آب بیان کرده است که خود نیاز به شرح و تفسیر دارد. امام صادق علیه السلام نیز در حدیثی طعم آب را طعم حیات دانسته اند. (واعظ زاده خراسانی، ۱۳۶۵)

با توجه به مطالبی که بیان شد؛ می‌توان به ارزشمندی این عنصر حیات در بین متون تخصصی منابع طبیعی و محیط زیست و متون اسلامی پی برد.

سعی بر آن است که در این تحقیق به بررسی نقش قرآن و آموزه‌های دینی در زمینه‌ی مدیریت منابع آب، با استفاده از مقالات و تحقیقات و کتب موجود در این زمینه و آیات و روایات مرتبط، پرداخته شود. کتاب مزبور به بررسی قداست آب و ضرورت حفاظت از آن در قرآن و روایات می‌پردازد؛ چراکه نگرش آموزه‌های دینی می‌تواند نقش مهم و بنیادینی در ارائه‌ی بینش صحیح در زمینه‌ی عناصر محیط زیست و تبیین جایگاه آن و وظیفه‌ی انسان در قبال آن که همانا حفاظت از منابع طبیعی و از جمله منابع آبی است؛ ایفا نماید. آب، زیر ساخت کلیه‌ی فعالیت‌های انسانی، کلید و رکن اصلی توسعه‌ی پایدار می‌باشد. با توجه به آنکه یکی از بحث‌های مغفول مانده یا کمتر پرداخته شده در تحقیقات علمی - پژوهشی حوزوی و دانشگاهی بررسی عناصر طبیعی، خصوصاً عنصر حیاتی آب می‌باشد؛ لذا در کتاب پیش رو به موضوع آب از هر دو دیدگاه حوزه و دانشگاه پرداخته شده تا از منظر جدید و تازه‌ای به شکوه نعمات خدادادی خلقت که همان آب است؛ توجه گردد. از جمله اهدافی که در این کتاب دنبال می‌شود عبارتند از:

- ایجاد نوعی تلفیق و تطبیق بین دیدگاه محیط زیستی و دیدگاه علوم

اسلامی نسبت به عنصر آب.

- ارائه‌ی راهکارهای جدید برای حفاظت و صیانت بهتر آب و ارائه‌ی روش‌های مدیریتی، فرهنگی و فنی.

آب، سرچشمه‌ی حیات و یکی از مواهب عظیم الهی است و به لحاظ اهمیتی که دارد از دیدگاه‌های علمی مختلفی مورد مطالعه قرار گرفته است. اهمیت وجودی و عظمت آفرینش آب در جمله‌ی کوتاه و پر معنای آیه ۳۰ از سوره‌ی مبارکه‌ی انبیاء نهفته است که می‌فرماید: «وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَيًّا» یعنی «زندگی همه چیز را از آب قرار دادیم». آب از مواهب طبیعی است که با فراهم ساختن بستر حیات، تداوم زندگی همه‌ی موجودات را میسر می‌سازد و همگان بر نقش تأثیر گذار آب در شکل دهی توسعه‌ی پایدار اذعان دارند.

آب، زیر ساخت فعالیت‌های انسانی، کلید و رکن اصلی توسعه‌ی پایدار است. اهمیت آب بیانگر این نکته است که توجه قرآن کریم به طبیعت و بالخصوص آب، همه سویه بوده و معصومین علیهم‌السلام آب را بهترین نوشیدنی در دنیا و آخرت معرفی می‌کنند. آب برای بشریت ماده‌ی حیاتی بوده و موجب رشد و شکوفایی تمدن‌ها می‌شود. بیش از هفتاد درصد از سطح کره‌ی زمین را آب فراگرفته است. آب به عنوان مظهر آغاز تداوم حیات طی میلیون‌ها سال، موجب شده که مواد آلی در طبیعت شکل گرفته و به صورت‌های مختلف گیاهی و جانوری ظاهر شود. در واقع بخش اعظم وزن موجودات زنده را آب تشکیل می‌دهد. (امام‌قلی زاده، ۱۳۹۱: ۳۰) درگذشته به دلیل فراوانی آب از یک طرف و جمعیت بسیار اندک در سطح کره‌ی زمین، لزوم توجه انسان و نگرانی او نسبت به تهیه‌ی آب برای رفع احتیاجات روزمره

بی‌اهمیت بود؛ ولی به تدریج که جمعیت بشر در کره‌ی زمین افزایش یافت؛ به علت کم شدن منابع طبیعی در یک محل، پدیده‌ی پراکندگی و مهاجرت اقوام بشر به نقاط دیگر مطرح گردید و جستجو برای آب و غذا بخش اعظم وقت و توان انسان‌های اولیه را به خود اختصاص می‌داد و از این هنگام بود که اهمیت حیاتی آب مشخص گردید. (نجمایی، ۱۳۶۹)

آب، اصل زندگی بوده و در دین مبین اسلام از اهمیت خاصی برخوردار است. قرآن کریم آب را اصل حیات و زندگی می‌شمارد. در احکام فقهی و شرعی، آب به عنوان ماده‌ی پاک و پاک کننده‌ی آلودگی‌ها و نجاسات معرفی شده است. برای مثال تنها پس از وضو گرفتن (شستن بخش‌هایی از بدن با آب پاک) می‌توان فریضه‌ی نماز را بجا آورد و آیات قرآن کریم را لمس نمود. انسان در قرن بیست و یکم به ارزشمندی آب پی برده است و توسط آن به رشد صنعتی و تکنولوژی و کشاورزی رسیده است که این امر، سبب آلودگی روز افزون منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی شده و امروزه به صورت یک فاجعه‌ی زیست محیطی در حال بروز است. این در حالی است که ده‌ها قرن پیش در کتاب آسمانی مسلمانان، خداوند متعال به اهمیت و ارزش این عنصر حیاتی به دفعات و عناوین مختلف اشاره فرموده و در متون دینی، پیرامون آب احادیث و روایات مختلفی از ائمه معصومین علیهم‌السلام نقل شده است. در دنیای کنونی یکی از شاخص‌های توسعه‌ی همه جانبه‌ی جوامع، وجود منابع آب است. آب در آموزه‌های دینی و قرآنی مایه‌ی حیات همه‌ی موجودات جاندار زمین می‌باشد. (امامقلی زاده، ۱۳۹۱: ۳۴) خداوند آب را به عنوان یکی از آیات بزرگ خویش می‌شناسد که آدمی با تفکر در آن می‌تواند به آفریدگاری خداوند برسد. پروردگار در آیاتی اشاره می‌کند